

Krig i Europa:
tsjetsjenske flyktninger, 2004

www.hc.no

ÅRSRAPPORT
2003

DEN NORSKE
HELINGSFORSKOMITÉ

Den norske Helsingforskomité

stiftet i 1977

Helsingforskomiteens virksomhet er basert på Helsingforserklæringen som ble undertegnet av 35 europeiske og nordamerikanske stater på Konferansen om sikkerhet og samarbeid i Europa (KSSE) i 1975. I erklæringen blir det slått fast at respekt for menneskerettighetene er en vesentlig faktor for den fred som er nødvendig for å sikre utviklingen av vennskap og samarbeid mellom statene. Helsingforskomiteen er en av 42 nasjonale Helsingforskomiteer og assosierte medlemmer i Den internasjonale Helsingforsføderasjonen som har sete i Wien.

Formål

Helsingforskomiteen arbeider for at menneskerettighetene skal respekteres og omsettes i praktisk handling. Komiteen fokuserer på alle deltakerstater i Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), det vil si stater i Europa, Sentral-Asia og Nord-Amerika. Komiteen skal ikke ta hensyn til statenes ideologier eller politiske systemer, men konsentrere seg om brudd på Helsingforserklæringens og senere OSSE-dokumenters bestemmelser. Helsingforskomiteen er partipolitisk uavhengig.

Virkemidler

Overvåking og rapportering

Gjennom å overvåke og rapportere om menneskerettighetssituasjonen skal Helsingforskomiteen rette søkelyset på statenes brudd på eller manglende implementering av menneskerettighetene. Komiteen legger særlig vekt på overvåking av minoritetsrettigheter, frie medier og utvikling av demokratiske institusjoner.

Valgobservasjon

Gjennom å observere og rapportere om gjennomføring av valg, bidrar Helsingforskomiteen til å styrke demokratiske institusjoner i de aktuelle statene.

Prosjektstøtte

Gjennom direkte støtte, som kunnskapsoverføring og finansielle bidrag, hjelper Helsingforskomiteen lokale krefter med å bygge opp uavhengige organisasjoner, medier og institusjoner. På denne måten styrkes det sivile samfunn.

Undervisning og informasjonsvirksomhet

Gjennom undervisning og informasjon om demokrati og menneskerettigheter, internasjonal rett og flerkulturell forståelse, søker Helsingforskomiteen å bidra til positiv holdningsskaping og økt oppmerksomhet om brudd på menneskerettigheter. Komiteen har et aktivt forhold til medier og har som målsetting å påvirke opinion og myndigheter i aktuelle saker.

Deltakelse i internasjonale prosesser

Gjennom deltakelse i internasjonale møter og konferanser, søker Helsingforskomiteen å påvirke stater og internasjonale organisasjoner til å styrke arbeidet for menneskerettighetene.

Perspektiver 2004

Siden 1998 har den væpnede konflikten i Tsjetsjenia ført til at hundretusener av mennesker er jaget ut fra sine hjem. Mange kommer som flyktninger til andre europeiske land, noen av dem til Norge, men de aller fleste lever som internt fordrevne i Tsjetsjenia eller i flyktningeleire i naborepublikken Ingusjetia under svært kummerlige forhold. En hel generasjon tsjetsjenske barn er født i eksil.

Slik er Tsjetsjeniakonflikten et klassisk eksempel på væpnede konflikter i vår tid: at de ikke kjenner grenser. At de produserer flyktninger og eksporterer uro langt utenfor landenes egne områder. I en globalisert verden kan slike langvarige uløste konflikter også føre til økt grad av terrorvirksomhet nasjonalt og internasjonalt.

Så hva er svaret på denne utfordringen? Svaret kan ikke være noe annet enn at krigen må opphøre ved at man finner en forhandlingsløsning og at respekten for grunnleggende menneskerettigheter gjeninnføres. Videre må statene støtte opp under multilaterale konfliktløsningsmekanismer i FN og andre fora, med krav om respekt for menneskerettighetene. Produserer ikke det internasjonale samfunn troverdige svar på fastlåste konflikter, vil enkelte land og grupper av mennesker ta makten i egne hender slik vi har sett grusomme eksempler på de siste årene. Men multilaterale løsninger fordrer at statene går inn i seg selv og søker sammen om de verdiene som ligger i de internasjonale menneskerettighetene. Kortsiktige økonomiske og maktpolitiske interesser må ikke ha forrang.

Dessverre finnes mange eksempler på at statene ikke tenker langt nok. Den viktigste menneskerettslige nyvinningen i vår tid, Den permanente internasjonale straffedomstolen, mangler eksempelvis støtte fra stormakter som USA, Russland, Kina og India. Og i Tsjetsjeniakonflikten er det vår klare oppfatning at Norge og andre stater har reagert altfor svakt i forhold til Russland. Det internasjonale samfunn ser en annen vei og er forsiktig med å kritisere. Maktpolitikken vinner. Resultatet er at konfliktene vedvarer, mennesker lider og faren for spredning av uro øker.

Som menneskerettighetsorganisasjon er dette den vanskelige virkeligheten vi opererer i. Men vi må ikke gi opp å finne løsninger, for det er mye positivt å bygge på. Dersom vi arbeider hardt og riktig og samarbeider både med stater og andre organisasjoner, kan vi i fellesskap finne disse løsningene. Og hele tiden vil vi fortsette med å gjøre det som vi kan best: ha øyne og ører åpne for det mennesker forteller, og slik rapportere om virkeligheten i Europa.

Bjørn Engesland,
generalsekretær

Organisering

Helsingforskomiteens organer er årsmøtet, rådet og styret. Årsmøtet er komiteens øverste organ og består av medlemmer av rådet og styret. Styret møtes en gang i måneden for å legge opp komiteens strategi, foreta

prinsipielle beslutninger og har ansvaret for økonomiske disposisjoner. Generalsekretæren leder sekretariatet som står for komiteens daglige drift og er ansvarlig for at styrevedtak følges opp.

Sekretariatet

Bjørn Engesland, generalsekretær

Bjørn (1960) har arbeidet i Helsingforskomiteen siden 1995, og ble generalsekretær i 1996. Bjørn er jurist og har tidligere arbeidet som kontorsjef på Senter for Menneskerettigheter. Bjørn sitter i Styret i Den internasjonale Helsingforsføderasjonen (IHF) og er medlem av styret ved Senter for Menneskerettigheter.

Gunnar M. Karlsen, assisterende generalsekretær

Gunnar (1962) har vært assisterende generalsekretær i Helsingforskomiteen siden 1997. Han er Cand.Mag. med fagkretsen filosofi, idé-historie og kristendom. Gunnar har tidligere arbeidet på Senter for Menneskerettigheter som prosjektmedarbeider og redaktør for det nordiske tidsskriftet "Mennesker og rettigheter". Var medredaktør for boken "Menneskerettigheter, en innføring" som kom ut i 1999 og i revidert utgave i 2002, og for de bosniske og russiske utgaver av samme bok.

Lillian Hjorth, informasjonsleder

Lillian (1962) ble ansatt som informasjonsleder i 1997. Hun er Cand.Polit. med hovedfag i statsvitenskap med fordypning i internasjonal politikk og har tidligere arbeidet i Kommunal- og arbeidsdepartementet. Lillian utga i 2002 boken "Lesebok for levende" en samling skjønnlitterære tekster og fakta om menneskerettighetene. Regissør av dokumentarfilmen "Må vi arve hatet" (2003).

Enver Djuliman, undervisningsleder

Enver (1959) er jurist og har i tillegg grunnfag i flerkulturell forståelse fra Universitetet i Oslo. Han begynte å arbeide i Helsingforskomiteen i 1997 og er idag ansvarlig for komiteens undervisningsaktiviteter. Enver er redaktør for boken "Den vanskelige forsoningen" (2001) samt "Menneskerettigheter en innføring" på bosnisk (2003). I 2003 ble Enver tildelt "Blanche Majors forsoningspris".

Anne Marit Aaustbø, rådgiver

Anne Marit (1974) begynte å arbeide i Helsingforskomiteen i 2000. Hun har en mastergrad i internasjonal politikk fra Johns Hopkins University's School of Advanced International Studies i Washington D.C. Anne Marit har tidligere arbeidet ved Brookings Institution, som forskningsassistent for FNs spesialrepresentant for internt fordrevne og som spesialkoordinator for Amnesty International, Norge. Anne Marit sluttet i Helsingforskomiteen i november 2003.

Aage Borchgrevink, rådgiver

(1969) har vært tilknyttet Helsingforskomiteen og Menneskerettighetshuset siden 1992, både som sivilarbeider og prosjektmedarbeider. Aage er Cand. Philol. med hovedfag i litteraturvitenskap. Han har vært rådgiver i komiteen siden 1998. Aage utga i 2000 den skjønnlitterære boken "Arkivene" og dokumentarromanen "Eurostories" i 2003.

Ole B. Lilleås, kontorsjef / rådgiver

Ole (1970) er Cand.Mag. med fagkretsen statsvitenskap, statistikk og historie. Han har tidligere arbeidet som konsulent for Senter for Menneskerettigheter, prosjektleder for Stiftelsen Menneskerettighetshuset og daglig leder for Elvahuuset i Førde. Ole begynte å arbeide i Helsingforskomiteen i 2000.

Kirsti Thorsen, prosjektmedarbeider

Kirsti (1971) er utdannet Master of Arts med fagkretsen språk og sosialantropologi. Hun har tidligere arbeidet som universitetslektor ved Det norske institutt i Aten og som oppdragsforsker for Undersøkelseskomisjonen for Srebrenica ved The Netherlands Institute for War Documentation. Kirsti ble ansatt i Helsingforskomiteen i mai 2003.

Mahsoud Bekjanov

har vært tilknyttet Helsingforskomiteen siden 2002 og arbeidet med Sentral-Asia prosjekter.

Silja Nordahl

har vært tilknyttet Helsingforskomiteen i 2003 som informasjonsmedarbeider.

Tomasz Wacko, seniorrådgiver

Tomek (1958-2003) arbeidet i Helsingforskomiteen fra 1991 og frem til sin bortgang i juni 2003. Han var aktiv i opposisjonsbevegelsen Solidaritet i Polen på 1980-tallet og ble fengslet to ganger på grunn av denne virksomheten. Tomek var historiker, snakket russisk og hadde dyp og omfattende kunnskap om Øst-Europa og det tidligere Sovjetunionen. Helsingforskomiteen vil alltid være takknemlig for Tomeks enestående innsats gjennom mange år.

Styret

Leder: Stein Ivar Aarsæther. Informasjonsdirektør ved ABB i Zurich. Medlem av styret (Treasurer) i Den internasjonale Helsingforsføderasjonen

Nestleder: Ragnhild Astrup Tschudi. Menneskerettighetsaktivist med særlig fokus på Russland og Øst-Europa

Helge Blakkisrud. Forsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Leder for Avdeling for Russlandsstudier

Ingunn Kvisterøy. Permisjon fra stilling i Den norske UNESCO-kommisjonen. Har arbeidet for Norsk Folkehjelp i Murmansk, Russland. Er nå i Hellas hvor hun arbeider på doktorgård om gresk kulturarv.

Hauk Lund. Daglig leder ved SjøGLund

Per Schreiner. Seniorrådgiver ved ECON, senter for økonomisk analyse.

Ole Drolsum. Langvarig engasjement i Helsingforskomiteen. Særlig interesse for Øst-Europa.

Anne Julie Semb. Post.doc.stipendiat ved statsvitenskapelig institutt, Universitetet i Oslo.

Julie Wilhelmsen. Forsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt med spesialområdene Russland, Tsjetsjenia og Kaukasus.

Rådsmedlemmer i Helsingforskomiteen

President: Erik Solheim

Visepresident:

Michael Tetzschner

- Ellen Juul-Andersen
- Frode Bakken
- Trond Bakkevig
- Peter Batta
- Jo Benkow
- Tor G. Birkeland
- Haakon Blankenborg
- Anders Bratholm
- Bernt Bull
- Nils Butenschøn
- Tor Bøhler
- Kristin Clemet
- Juni Dahr
- Grete Faremo
- Arne Fjeld
- Dankert Freilem
- Grethe Fossum
- Bjørn Cato Funnemark
- Aleksander Gleichgewicht
- Fredrik Grønningseter
- Bernt Hagtvet
- Bjørn Hoelseth
- Leiv Hovelsen
- Anniken Huitfeldt
- Ingunn Jordheim
- Knut Kloster jr.
- Kåre Kristiansen
- Berit Kvæven
- William Lafferty
- Inge Mannsåker
- Eigil Nansen
- Mette Newth
- Manuela Ramin Osmundsen
- Pål Erik Plaum
- Victor Roddvik
- Jan Tore Sanner
- Marianne B. Skou
- Lars Petter Soltvedt
- Atle Sommerfeldt
- Bjørn Stordrange
- Gro Hillestad Thune
- Ane Sofie Tømmerås
- Linn Ullmann
- Kåre Vollan
- Maria Warsinski
- Edward C. Whyte
- Wieslaw Wika-Czarnowski
- Svein Wilhelmsen
- Kristin Aase

Innhold

Internasjonalt menneskerettighetsarbeid 6

- Menneskerettigheter i kamp mot terrorisme 6
- Kamp mot straffrihet 6
- Den russiske føderasjon 7
- Barentsprosjektet 9
- Georgia 10
- Hviterussland 11
- Menneskerettighetsforkjemperen Tomasz Wacko (1958-2003) 11
- Armenia 12
- Aserbajdsjan 13
- Sentral-Asia 13
- NGO-forum for menneskerettigheter 13
- Tyrkia 14
- Balkan 15
- Bosnia og Hercegovina 15
- Menneskerettighetsskoler på Balkan – film 16
- Makedonia 17
- Kina 17
- Rwanda 18
- FN 18
- OSSE 18

Nasjonalt menneskerettighetsarbeid 19

- Menneskerettighetsarbeid i Norge 19
- Situasjonen i Norge 19
- Kamp mot straffrihet 19
- Asyl- og flyktningepolitikk 20
- Menneskerettighetsundervisning 20
- "Bygg broer, ikke murer", Drammen 20
- Menneskerettighetsskoler for flyktningungdom 21
- Menneskerettighetsskole for voksne 22
- Flyktninger fra Irak 22
- Høgskolen i Buskerud 22
- Fredsreiser til nazismens konsentrasjonsleire 22
- Forsoningspris 22

Informasjonsvirksomhet 23

- Medier, faste publikasjoner og internett 23
- Film 23
- Publikasjoner 23

Økonomi 23

Internasjonalt menneskerettighetsarbeid

Helt siden etableringen i 1977 har Helsingforskomiteen hatt et sterkt internasjonalt engasjement. Komiteen følger nøye med i utviklingen av det internasjonale menneskerettighetssystemet og overvåker menneskerettighetssituasjonen i land som har vært preget av krig og konflikt. Overvåking av valg og finansiell og faglig støtte til uavhengige miljøer og menneskerettighetsorganisasjoner er sentrale oppgaver. Komiteen driver undervisningsprosjekter der formålet er å støtte det sivile samfunn, bygge demokrati og arbeide for økt respekt for menneskerettighetene.

Menneskerettigheter i kampen mot terrorisme

- Utspill
- Seminarer

Terroranslagene i New York 11 september 2001 endret den internasjonale politiske dagsorden. Over hele verden erfarer vi frykt for terror. Stater og aktører forholder seg til denne trusselen på ulike måter. Helsingforskomiteen er opptatt av at kampen mot terror ikke fører til at man ofrer det man sier man skal beskytte, nemlig respekten for individene og deres rettigheter. Dessverre ser vi at autoritære regimer benytter kampen mot terrorisme som begrunnelse for å slå ned på politisk opposisjon, religiøse grupper, massemedier og ikke-statlige organisasjoner. Også i Vesten kan man se at grupper og enkeltindivider har fått begrenset sine rettigheter. I rapporten "Anti-terrorism Measures, Security and Human Rights" (april 2003) dokumenterer Den internasjonale Helsingforsføderasjonen (IHF) at flere land i OSSE-området har krenket menneskerettighetene i sin kamp mot terrorisme.

OSSE-møte Nederland, september

Generalsekretær Bjørn Engesland deltok sammen med representanter fra Den internasjonale Helsingforsføderasjonen på et OSSE-seminar om menneskerettigheter og terrorisme i Haag i september. Den nederlandske Helsingforskomité var medarrangør.

Foredrag, artikler og pressemeldinger

- *2002: Seire og nederlag for menneskerettighetene*, Gunnar M. Karlsen mottakelse i Det norske Menneskerettighetshuset 9 januar
- *Finnes det en tredje vei i Irak-konflikten?* Innlegg av Gunnar M. Karlsen, Aftenposten 24 februar.
- *Ny rapport fra Den internasjonale Helsingforsføderasjonen: Anti-Terrorism Measures, Security and Human Rights*. Pressemelding 24 april

Kamp mot straffrihet

Helsingforskomiteen har lenge fremmet opprettelse av den permanente internasjonale straffedomstolen som startet sin virksomhet i 2003. Straffedomstolen er et viktig skritt fremover i arbeidet for å bekjempe straffrihet for grove overgrep og dermed styrke respekten for menneskerettighetene og humanitær rett. Utfordringen er å få USA, Russland, Kina og India til å støtte domstolen.

Utspill, kronikker og åpne brev

- *Kampen mot straffrihet må intensiveres*. Fra Helsingforskomiteens årsmøte, 10 mars
- *Historisk domstol mot grove overgrep åpner*. Pressemelding, 12 mars
- *Rettsoppgjør i Irak*. Gunnar M. Karlsen, Dagbladet 4 mai
- *USA og internasjonal rettspleie*. Åpent brev til utenriksminister Jan Petersen vedrørende rettsoppgjør i Irak, 5 mai

Foredrag

- *Rettsoppgjør etter grove overgrep*. Gunnar M. Karlsen, debattmøte i Amnestys juristgruppe, 26 mars
- *Hvordan bekjempe grove overgrep*. Gunnar M. Karlsen, Foreningen Norden, 9 mai
- *Samfunnsbygging etter krig og grove overgrep*. Gunnar M. Karlsen, Stiftelsen Internasjonalt Hus, 3 juni

Pressekonferanse i Moskva 17 januar vedrørende krigen i Tsjetsjenia og problemet med straffrihet. Bjørn Engesland (nr 3 fra høyre). Foto: Tomasz Wacko.

Den russiske føderasjonen

“Så lenge russiske myndigheters vilje til å få en fredelig løsning på konflikten i Tsjetsjenia synes ikke-eksisterende og man fortsatt er vitne til grusomme overgrep, har vi som menneskerettighetsorganisasjoner en plikt til å rette søkelyset på krigen igjen!”

Bjørn Engesland, generalsekretær, Den norske Helsingforskomité.

Tsjetsjenia 2004 Foto:
Aage Borchgrevink

- Overvåkingsreise
- Rapport
- Seminarer og konferanser
- Utspill og møter

Også i 2003 har krigen i Tsjetsjenia vært en av de viktigste sakene for Helsingforskomiteen. Gjennom hele året har vi arbeidet for å rette søkelyset på den vanskelige politiske og menneskerettslige situasjonen i Tsjetsjenia, men også i naborepublikkene der tusenvis av tsjetsjenske flyktninger befinner seg. Komiteen har arbeidet i forhold til myndigheter og medier både i Norge og utlandet og komiteens representanter har deltatt på en rekke internasjonale møter der situasjonen i Tsjetsjenia er tatt opp.

Helsingforskomiteens anbefalinger:

- Norge og det internasjonale samfunn må ta opp situasjonen i Tsjetsjenia med russiske myndigheter for å få dem til å stoppe krigshandlingene, bedre situasjonen for sivilbefolkningen og finne løsningsalternativer
- OSSE-kontoret i Tsjetsjenia må snarest gjenåpnes slik at det internasjonale samfunn kan være tilstede og rapportere om situasjonen
- Et internasjonalt ad-hoc-tribunal bør opprettes, etter forslag fra Europarådets parlamentarikerforsamling, for å etterforske grove overgrep i Tsjetsjenia. Det lovløse samfunnet er vokst frem i visshet om at straffriheten rår. I praksis blir så å si ingen tiltalt eller straffet
- Flyktningene i Ingusjetia må ikke tvangsreturneres til Tsjetsjenia

Seminar, mai

Ljudmila Mikhailnova Aleksejeva, president i Den internasjonale Helsingforsføderasjonen var i Oslo for å besøke Helsingforskomiteen og ha møter med norske myndigheter. I den forbindelse ble det arrangert et seminar på Menneskerettighetshuset 24 mai om situasjonen i Russland og krigen i Tsjetsjenia.

Faktareise til Ingusjetia og Tsjetsjenia, juli

Aage Borchgrevink var med i en delegasjon fra Den internasjonale Helsingforsføderasjonen på reise til Ingusjetia og Tsjetsjenia 11 til 20 juli. Formålet var å undersøke forholdene for de mange tusen tsjetsjenske flyktninger som befinner seg i leire i naborepublikken Ingusjetia, samt vurdere den menneskerettslige situasjonen etter folkeavstemningen i mars. Russiske myndigheter hevder at avstemningen var innledningen til en politisk prosess for å skape fred i republikken. Delegationen konkluderte at situasjonen i Tsjetsjenia ikke er bedret, men at overgrepene fortsetter som før med forsvinninger, drap, tortur, kamper og terroraksjoner. Rapporten etter reisen, som er ført i pennen av Borchgrevink, har da også tittelen: *Still in a State of Terror – Chechnya after the Referendum.*

Telleir i Ingusjetia 2003. Visa Kungaev og konen Roza (nr. 1 og 3 fra høyre) sammen med Helsingforskomiteens Aage Borchgrevink og Eliza Musajeva fra MEMORIAL.

Familien Kungajev

På sine reiser til Ingusjetia for å vurdere forholdene i flyktingleirene, har Helsingforskomiteens representanter ved flere anledninger, også i 2003, besøkt familien Kungajev. Familien bærer på en utrolig tragedie, ved at deres 18 år gamle datter ble voldtatt og drept av en russisk oberst i leiren i år 2000. Oberst Badanov ble etter sterkt internasjonalt press tiltalt for mordet. Etter en lang og tung rettsprosess ble han dømt til ti års fengsel. Saken vakte stor oppsikt i Russland og internasjonalt. Budanov er en av de få som er blitt straffet for overgrep i Tsjetsjenia. Komiteen har engasjert seg for familien og i 2003 fikk de asyl i Norge. Bjørn Engesland og Aage Borchgrevink var på Gardermoen og tok imot dem da de ankom landet i august. I oktober var de også på besøk i Florø, der familien nå bor.

”Det som skjer i Tsjetsjenia, er som et konsentrat av det som skjer i hele Russland. Vi har ikke lenger yringsfrihet. Russiske medier, spesielt TV, forteller ikke lenger om det som virkelig skjer. Folk flest vet ikke hva som foregår, i Vesten er man bedre informert.”

Tatjana Kasatkina i intervju med Aftenposten 29 november

Menneskerettighetsaktivister på besøk i Norge, seminar

Tre representanter fra menneskerettighetsbevegelsen i Russland var i Norge i november for å møte myndigheter og organisasjoner: Tatjana Kasatkina fra Menneskerettighets-senteret Memorials hovedkontor i

Moskva, Eliza Musajeva fra organisasjonens avdeling i Tsjetsjenia/Ingusjetia og Imran Ezheev fra The Russian Chechen Friendship Association tilknyttet Helsingforskomiteens søsterorganisasjon Moscow Helsinki Group. I forbindelse med besøket organiserte Helsingforskomiteen et seminar der aktivistene møtte representanter fra norske organisasjons- og forskningsmiljøer.

Internasjonale møter

• Årsmøtet for ”Menneskerettighetshusene”, Moskva, januar

Bjørn Engesland og Tomasz Wacko representerte Helsingforskomiteen på møtet der også Aaron Rhodes, leder av Den internasjonale Helsingforsføderasjonen, deltok. Engesland innledet om Tsjetsjenia som var felles kampanjesak og dessuten tema på egen pressekonferanse.

• FNs menneskerettighetskommisjon, mars

Bjørn Engesland, Ole B. Lilleås og Anne Marit Austbø deltok på møtet. Helsingforskomiteens representanter holdt innlegg om Tsjetsjenia på vegne av Den internasjonale Helsingforsføderasjonen, International League for Human Rights og den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Memorial.

• OSSEs implementeringsmøte, oktober

Ole Benny Lilleås og Anne Marit Austbø deltok på møtet og holdt innlegg på vegne av Helsingforskomiteen og Den internasjonale Helsingforsføderasjonen om nødvendigheten av at OSSEs kontor i Tsjetsjenia gjenåpnes.

• NGO-konferanse i Maastricht, november

Aage Borchgrevink deltok på konferansen som var organisert av Den internasjonale Helsingforsføderasjonen (IHF) og Den nederlandske Helsingforskomité i Maastricht, Nederland. Møtet pågikk parallelt med OSSEs minister-rådsmøte. Med på møtet var også Tatjana Kasatkina, Eliza Musajeva og Imran Ezheev. Borchgrevink holdt innlegg på vegne av Helsingforskomiteen.

Fra venstre: Imran Ezheev, Eliza Musajeva og Tatjana Kasatkina. Foto: Kjell Dragnes, Aftenposten.

Kronikker, artikler og åpne brev

- OSSE ute av Tsjetsjenia www.nhc.no, 9 januar
- Gjennombrudd i kampen mot straffrihet i Tsjetsjenia-konflikten, pressemelding, www.nhc.no, 16 januar
- OSSE-kontoret i Tsjetsjenia må gjenåpnes, åpent brev til president Vladimir Putin fra Den internasjonale Helsingforsføderasjonen, Amnesty International, Human Rights Watch og International League for Human Rights, www.nhc.no, 23 januar
- Frigi Imran Ezhijev, åpent brev til president Vladimir Putin, 17 mars
- Stopp utsendingen av tsjetsjenske asylsøkere til Russland, åpent brev fra Helsingforskomiteen og Den internasjonale Helsingforsføderasjonen til tyske immigrasjonsmyndigheter, 25 april
- Valget avgjort i Tsjetsjenia, kronikk i Dagbladet, 5 oktober
- Terrorkrigen fortsetter i Tsjetsjenia: Internasjonalt ad-hoc tribunal må opprettes, MR-magasinet, desember
- Dumavalget 7 desember Knusende valgseier til Putins parti: Hva med Tsjetsjenia? MR-magasinet, desember
- Menneskerettighetsaktivister på besøk i Norge, MR-magasinet, desember

Foredrag

- Brudd på menneskerettigheter i Tsjetsjenia av Bjørn Engesland, pressekonferanse, Moskva, 17 januar
- Krigen i Tsjetsjenia, av Aage Borchgrevink, Vindern eldresenter, januar
- Tsjetsjenia – et internt russisk anliggende? av Bjørn Engesland, seminar organisert av Norges Røde Kors Humanitære forum, Oslo 27 februar
- Internasjonale rettsoppgjør mot grove overgrep, av Gunnar M. Karlsen, 4 mars, Støtteforeningen for Tsjetsjenia, Landsmøte, Oslo
- Om krig og litteratur, av Aage Borchgrevink, Undsetdagene, Lillehammer litteraturfestival, mai
- Det internasjonale samfunns reaksjon på Kosovo og Tsjetsjenia av Gunnar M. Karlsen på konferansen "Tsjetsjenia: Europas glemte tragedie", Oslo 24. september. Arrangert av Støttekomiteen for Tsjetsjenia
- Prisoners of the Caucasus, av Aage Borchgrevink, Stavanger internasjonale litteraturfestival, september

Barentsprosjektet, Russland og Norge

”Spennende å få innblikk i Russlands basisverdier og hvor langt de er kommet når det gjelder flerkulturell forståelse og å oppfylle og verne om menneskerettigheter. Vi har mye felles som vi kan bygge videre på.”

Tone, deltaker på kurs for russiske og norske lærere i Sør-Varanger, oktober 2004

- Skole for flerkulturell forståelse, russisk og norsk ungdom, Sør-Varanger
- Kurs for russiske og norske lærere, Sør-Varanger
- Kurs for russiske og norske kommuneansatte, Sør-Varanger

Barentsprosjektet er et samarbeid mellom Sør-Varanger og Tromsø kommuner, Severomorsk byadministrasjon, Murmansk fylke og Helsingforskomiteen. Målsettingen er å skape positive arenaer og tiltak som kan bidra til å bygge broer mellom mennesker med ulik nasjonalitet og bakgrunn i regionen. Prosjektet har pågått siden 1998 og partnerne har tidligere organisert en rekke menneskerettighetskoler og kurs både i Sør-Varanger og Murmansk.

I 2003 ble det organisert én menneskerettighetskole for ungdom og to kurs for lærere og kommuneansatte i Neiden i Sør-Varanger Finnmark 17 - 26 oktober. I alt 60 ungdommer og voksne fra Russland og Norge møttes for å lære om menneskerettigheter og flerkulturell forståelse.

Prosjektleder: Enver Djuliman

Foredragsholdere: Enver Djuliman, Gunnar M. Karlsen, Kirsti Thorsen og Lillian Hjorth.

Bok: "Innføring i menneskerettigheter" på russisk

Boken *Menneskerettigheter en innføring*, som først utkom i Norge i 1998 og i ny revidert utgave i 2002, ble oversatt til russisk i 2003. Utgivelsen er et samarbeid mellom Helsingforskomiteen og OSSEs kontor for demokrati og menneskerettigheter (ODIHR). Boken skal distribueres til OSSEs feltkontorer i russisktalende områder. Helsingforskomiteen vil bruke boken i sin undervisningsvirksomhet.

Georgia

- Faktareise
- Filmreportasje

De siste månedene i 2003 var preget av stor politisk uro og omveltning i Georgia. Opposisjonen mot president Edvard Sjevardnadze hadde bygget seg opp over lengre tid og misnøyen toppet seg etter beskyldninger om valgfusk etter parlamentsvalget 2 november. Omfattende demonstrasjoner i hovedstaden Tblisi kulminerte i at tusenvis av mennesker stormet parlamentet og unntakstilstand ble erklært. Sjevardnadze ble tvunget til å gå av og overlot makten til opposisjonen. Nytt presidentvalg ble avholdt 4 januar og opposisjonskandidaten Mikhail Saakashvili ble valgt med stor majoritet. De ikke-voldelige omveltningene omtales i dag som "roserevolusjonen".

Overvåkingsreise oktober

Bjørn Engesland, Aage Borchgrevink og Anne Marit Austbø var i Georgia fra 21 til 27 oktober og fikk erfare den politiske spenningen. Med i delegasjonen var også Ulrich Fisher fra Den internasjonale Helsingforsføderasjonen (IHF).

Det viktigste formålet med reisen var å undersøke situasjonen for de vel 4000 menneskene som flyktet fra Tsjetsjenia i 1999 som følge av russiske styrkers væpnede aksjoner og som nå bor i Pankisidalen nær grensen. Mesteparten av flyktingene er kvinner, barn og eldre. De fleste er innlosjert i private hjem, mens resten bor kollektivt i forfalne bygninger uten strøm og vann. Mange

har opplevd krigshandlinger og lider av fysiske skader eller psykiske traumer.

Russiske myndigheter legger nå press på Georgia for å få flyktingene til å returnere. Russland ønsker at folk reiser tilbake for å skape inntrykk

av at situasjonen i Tsjetsjenia har stabilisert seg.

Helsingforskomiteens anbefaling etter reisen er at flyktingene ikke må tvangssendes til Tsjetsjenia, men at FN må intensivere arbeidet for å overføre dem til andre vestlige land.

Film

- Helsingforskomiteen produserte en tre-minutters filmreportasje om flyktingene i Pankisidalen som er lagt ut på hjemmesiden.

Artikkel

- *Søkelys: Georgia og De tsjetsjenske flyktingene i Pankisidalen*, MR-magasinet desember.

Tsjetsjenske flyktinger i Georgia i kø for å utdelt mat fra UNHCR. Foto: Anne Marit Austbø

Hovedstaden Tblisi, Georgia 2003 Foto: Anne Marit Austbø

Hviterussland

- Utspill

Menneskerettighetssituasjonen i Europas siste diktatur, Hviterussland, er fortsatt kritisk. Den sittende president (fra 1994) Aleksandr Lukasjenko, styrer med jernhånd. Det er brudd på nasjonale og internasjonale rettsstandarder, store problemer med ytringsfriheten og uavhengige organisasjoner og medier er blitt forfulgt og stengt gjennom hele Lukasjankos periode. I 2003 iverksatte hviterussiske myndigheter en ny undertrykkelseskampanje mot uavhengige organisasjoner og menneskerettighetsaktivister.

- Demokratistøtte

Åpent brev

- *Stop the Persecution of the Civil Society in Belarus*, åpent brev fra Den internasjonale Helsingforsføderasjonen og Den norske Helsingforskomité 19 mai 2003

Demokratistøtte

I 2003 formidlet Helsingforskomiteen finansiell støtte til søsterkomiteen i Hviterussland.

Tomasz Wacko (1958 – 2003) – en europeisk menneskerettighetsforkjemper

Helsingforskomiteens Tomasz Wacko (Tomek) døde under svært tragiske omstendigheter 5 juni 2003. Tomek ble født i 1958 i Wroclaw, Polen. Alt i tenårene begynte han å engasjere seg i motstandsarbeidet mot det daværende diktaturet.

Etterhvert kom han med i

studentenes opposisjonsbevegelse. Tomek betalte dyrt for dette blant annet ved to lengre fengselsopphold. Til slutt søkte han om politisk asyl i utlandet. Han og familien kom til Norge i 1989 og Tomek ble raskt tilknyttet Helsingforskomiteen. Tomeks kunnskaper var omfattende og dype, ikke minst om Øst-Europa og det tidligere Sovjetunionen. Gjennom en rekke opphold og reiser, fikk han et enestående nettverk av venner og kontakter. Tomek gjorde en enestående innsats for komiteen. Han viste en særlig oppmerksomhet og interesse for mennesker i nød, flyktninger og asylsøkere. Gjennom nittitallet arbeidet han i forhold til kosovoalbanere og senere var det tsjetsjenske flyktninger som fikk nytte godt av hans engasjement. Mange kan takke Tomek for at de er i god behold i Norge i dag. De mange hilsener som strømmet inn til Helsingforskomiteen fra hele Europa ved Tomeks bortgang er et sterkt vitnesbyrd om takknemlighet og hans viktige rolle.

For Helsingforskomiteen var Tomek den som alltid hadde vært der, lenger enn noen annen, og som på mange måter representerte komiteens sjel. Tomasz Wacko var en ekte menneskerettighetsforkjemper.

Polen 1988: Tomek demonstrerer for samvittighetsfanger Foto: Privat

Armenia

- Presidentvalg

Rundt 3,3 millioner mennesker bor i Armenia. Siden uavhengigheten fra Sovjetunionen i 1991 har landet blitt medlem av Europarådet, Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) og FN. Armenia er nå i en prosess der lovendringer og reformer gjennomføres for å sikre befolkningen demokratiske rettigheter og forbedre menneskerettighetssituasjonen. På tross av dette sliter landet, slik mange tidligere sovjetrepublikker gjør, med en tung arv fra sovjettiden. Det er problemer med ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og rettsikkerhet.

Presidentvalg 19 februar

Tomasz Wacko observerte det fjerde presidentvalget siden uavhengigheten i 1991. Valget ble ansett for å være en viktig prøve for konsolideringen av demokratiet i landet. Konklusjonen var at valget gikk rolig for seg og at det stort sett var veladministrert. Imidlertid var det problemer i førvalgsperioden. De ni kandidatene sørget for at publikum ble presentert for klare politiske alternativer, men atmosfæren var negativt ladet og preget av skittkasting. Valgprosessen sikret ikke like muligheter for alle kandidatene. Det var blant annet uregelmessigheter med opptellingen, inkludert en mengde falske stemmesedler.

En armensk innsatt viser merker etter tortur. Foto: Gunnar M. Karlsen

Innsatte i en armensk forvaringsinstitusjon. Foto: Gunnar M. Karlsen

- Fengselsovervåking

Fengselsovervåking

Det er rundt 4000 innsatte og varetektsfanger i armenske fengsler. Selv om myndighetene har forpliktet seg til internasjonale konvensjoner som regulerer forholdene, dokumenterer troverdige rapporter at mishandling og tortur ikke er uvanlig. Gunnar M. Karlsen og Helge Blakkisrud (styremedlem) var i landet i september for å få en oversikt over situasjonen. Overvåkingen var en del av et samarbeidsprosjekt med Helsinki Assosiation of Armenia, som går ut på å samle og analysere informasjon om forholdene i fengslene og andre forvaringsinstitusjoner. Resultatene skal presenteres for relevante armenske og internasjonale organisasjoner. I tillegg skal det utarbeides anbefalinger til hvordan myndighetene i større grad kan sikre de innsattes rettigheter.

Artikkel

- *Fengselsprosjekt i Armenia*, MR-magasinet desember

Azerbajdsjan

- Presidentvalg

Presidentvalg, 15 oktober

Helge Blakkisrud og Julie Wilhelmsen, styremedlemmer i Helsingforskomiteen, observerte valget. Den tidligere sovjetrepublikken ble selvstendig i 1991, og er preget av demokratisk underskudd og mangel på respekt for sivile og politiske rettigheter. Forhenværende president Heydar Aliyev hadde sittet siden 1993. Hans maktapparat hadde frem mot valget stor innflytelse, og i oktober trakk han sitt kandidatur til fordel for sin sønn Ilham Aliyev, daværende statsminister. Syv andre presidentkandidater stilte til valg. Ilham Aliyev ble ny president etter det noen observatører kalte et "stjålet" valg. Valget tilfredsstilte ikke internasjonale standarder og det var uregelmessigheter når det gjaldt optelling og registrering. Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) rapporterte om utbredt vold på valgnatten, og trusler mot funksjonærer som ikke ville undertegne fingerte protokoller.

Rapport

- *Report from the Observation of the Presidential Election in Armenia 15 October 2003*

Sentral-Asia

- Seminar
- Demokratistøtte

Seminar, mai

Etter 11 september 2001 og den påfølgende amerikansk-ledete intervensjonen i Afghanistan, har de sentralasiatiske republikkene kommet i internasjonalt søkelys. Dette var også utgangspunktet for seminaret som Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI), Atlanterhavskomiteen og Helsingforskomiteen organiserte 22 mai. Problemstillingene dreiet seg rundt spørsmål om hvordan "anti-terrorist partnerskapet" mellom Russland og USA og deres økende internasjonale engasjement har påvirket de post-sovjetiske republikkene.

Demokratistøtte

Flere uavhengige menneskerettighetsorganisasjoner i Sentral-Asia fikk støtte gjennom Helsingforskomiteen i 2003: Bureau for Human Rights i Kirgisistan, the Society for Human Rights i Usbekistan og Helsingforskomiteen i Kasakstan.

Gamle langs veien i Kasakstan.
Foto: Gummar M. Karlsen

NGO-forum for menneskerettigheter

- Utspill
- Møter

NGO-forum for menneskerettigheter er et nettverk bestående av 27 norske menneskerettighetsorganisasjoner. Siden begynnelsen av 1990-tallet har Helsingforskomiteen hatt sekretariatsansvaret i forumet.

Utspill og åpne brev

- *Sivilbefolkningen i Irak*, åpent brev og pressemelding til utenriksminister Petersen der 16 menneskerettighetsorganisasjoner oppfordrer norske myndigheter til å bistå flyktninger, internt fordrevne og andre sårbare grupper i Irak, 6 februar
- *Temaer / Land og områder som Norge bør prioritere å vektlegge under årets møte i FNs menneskerettighetskomisjon*, åpent brev til utenriksminister Petersen fra 15 organisasjoner, februar

- *Temaer / Land og områder som Norge bør prioritere å vektlegge under årets møte i FNs generalforsamling*, åpent brev til utenriksminister Petersen fra 15 organisasjoner, september

Møter

- Møter i Utenriksdepartementet for å fremme anbefalingene til FNs Menneskerettighetskomisjon og Generalforsamling, februar og september

Møtene i NGO-forum holdes som regel på Menneskerettighetshuset i Oslo

Tyrkia

”Det er fremgang i Tyrkia. De er på rett vei, men det gjenstår svært mye å gjøre.”

Gunnar M. Karlsen, assisterende generalsekretær, Aftenposten 7 november

- Seminarer
- Demokratistøtte

- Utspill

Helsingforskomiteen har i 2003 hatt flere utspill om menneskerettighetssituasjonen i Tyrkia. De tyrkiske myndighetene har de siste årene gjennomført lovreformer som har styrket menneskerettighetene. En årsak er at landet ønsker medlemskap i EU. Imidlertid har landet fremdeles en lang vei å gå og menneskerettighetsorganisasjonene rapporterer om problemer, blant annet om bruk av tortur. Lovendringene må følges opp med reformer og programmer som sikrer at de blir satt ut i livet. Krav om demokrati, rettsstat, menneskerettigheter og minoritetsrettigheter må innfris.

Seminar med tyrkiske menneskerettighetsaktivister, januar

En delegasjon fra den tyrkiske menneskerettighetsstiftelsen Human Rights Foundation of Turkey, besøkte Helsingforskomiteen i januar. Stiftelsen arbeider med dokumentasjon av overgrep, rehabilitering og annen bistand i forhold til torturofre og deres familier. I forbindelse med besøket organiserte komiteen 27 januar seminaret: "Human Rights in Turkey: Between the European Union accession process and the threat of war in the region".

Seminar med kurdisk eksilpolitiker, februar

Helsingforskomiteen inviterte til seminar 13 februar med Nizattin Toguc, den kurdiske nasjonalkongressens representant til de nordiske land. Toguc innledet om situasjonen for kurdere i Midt-Østen. Også situasjonen for kurdere i Tyrkia ble berørt.

Demokratistøtte

Menneskerettighetsstiftelsen "Human Rights Foundation of Turkey" fikk støtte gjennom Helsingforskomiteen i 2003.

Utspill, artikler og åpne brev

- *Kurdernes rettigheter må bedres i Tyrkia*, innlegg av Helsingforskomiteen og Den internasjonale Helsingforsføderasjonen, OSSEs implementeringsmøte 13 oktober
- *Kun fredelige midler må brukes i kampen for kurdernes rettigheter*, åpent brev til KADEK (tidl. PKK, "Kurdernes arbeiderparti") fra Stiftelsen Menneskerettighetshuset, Rådet for kurdernes rettigheter og Helsingforskomiteen, 27 oktober
- *Rettsprosess mot menneskerettighetsforkjempere i Tyrkia*, åpent brev til utenriksminister Jan Petersen, 3 november
- *Fortsatt store menneskerettighetsproblemer i Tyrkia*, www.nhc.no, 5 november

Rapport

- *Report from the Observation of the Parliamentary Elections in Turkey, November 2002*, 13 februar

Balkan

Gjennom hele 1990-tallet har Helsingforskomiteen hatt et sterkt engasjement på Balkan. Krigene og konfliktene har gjort det nødvendig å overvåke og rapportere om hvordan menneskerettighetssituasjonen har utviklet seg. Den norske komiteen har utført dette arbeidet i nært samarbeid med de lokale søsterkomiteene, som i løpet av 1990-tallet har utviklet seg til toneangivende menneskerettighetsorganisasjoner i sine land. Etter at de væpnede konfliktene er over, er det nye utfordringer som melder seg. I dag arbeider Helsingforskomiteene også med forsoning, holdnings- og skapende arbeid og menneskerettighetsundervisning.

Demokratistøtte

I 2003 har Helsingforskomiteen i Norge gitt finansiell støtte til søsterkomiteene i Bosnia-Hercegovina (Sarajevo og

En oppgave for Helsingforskomiteen i Serbia er å ta oppgjør med landets rolle under krigene på Balkan i 90-årene. Det er et farlig arbeid og aktivistene lever under sterkt press. I trappeoppgangen ved inngangsdøren til kontoret har ubudne gjester skrevet på veggene: Pigg av fra Serbia! Foto: Lillian Hjorth

Bijelina), Serbia (Beograd og Kosovo), Kroatia, Makedonia og Albania.

Uttalelse

- *Drapet på Serbias statsminister Zoran Djindjic*, www.nhc.no, 13 mars

Bosnia og Hercegovina

Ødelagt kulturarv: Den gamle broa i Mostar som ble skutt i stykker under krigen i Bosnia 1992-1995 bygges nå opp igjen. Planlagt åpning er i juli 2004. Foto: Lillian Hjorth

Ødelagt kulturarv

I løpet av krigene fant det sted systematiske og omfattende ødeleggelser av historiske minnesmerker i Bosnia og Hercegovina, og i de andre republikkene i det tidligere Jugoslavia. Denne kulturarven er uttrykk for menneskers og gruppers identitet og egenart. Fjerner man denne arven, fjerner man også menneskers synlige tilknytning til steder og områder. I krig er det en sterk etnisk komponent som derfor ofte fører til systematiske ødeleggelser som er en bevisst politikk. For at flyktninger og internt fordrevne skal ønske å vende tilbake til sine hjemsteder, er gjenreisning og oppbygging av ødelagte minnesmerker viktig. Dersom kulturarven ikke bygges opp igjen, vil ruinene forbli "åpne sår" som vitner om krigens urett og dermed vanskeliggjør forsoning.

Enver Djuliman og Gunnar M. Karlsen var i Bosnia og Hercegovina i februar for å forberede to konferanser i 2004 som skal rette søkelyset på den ødelagte historiske kulturarv i det tidligere Jugoslavia. "Stolac-prosjektet" skal gjennomføres i samarbeid med Den bosniske Helsingforskomité og International Forum Bosnia.

Bok: "Menneskerettigheter en innføring" på bosnisk

I 2003 ble boken *Menneskerettigheter en innføring* utgitt på bosnisk-serbisk-kroatisk. Den er basert på den norske utgaven som kom ut i 1998 med et nytt opplag i 2002. Boken er tilpasset det bosniske samfunnet og har et eget kapittel om situasjonen for menneskerettighetene i landet. Boken er trykket i et opplag på 5000 og brukes i skolesystemet og i det bosniske samfunnet som sådan. Noen av bøkene selges også i Norden. Ansvarlige redaktører er Enver Djuliman og Gunnar M. Karlsen. Djuliman og Karlsen var i Bosnia-Hercegovina i september for å lansere boken med pressekonferanser, møter og kurs for lærere. Begivenheten fikk bred dekning i TV og andre medier.

Artikler

- *Folkemordet i Srebrenica*, www.nhc.no 31 mars

Menneskerettighetsskoler på Balkan

- 17 menneskerettighetsskoler
- Én regional menneskerettighetsskole
- To koordinatormøter
- Én statusrapport
- Dokumentarfilm

Siden 2000 har Helsingforskomiteen i samarbeid med søsterkomiteene på Balkan, organisert rundt femti ni-dagers menneskerettighetsskoler for mer enn 1000 ungdommer. Prosjektet er nå inne i sitt fjerde år, og tilbakemeldingene fra ungdommene er meget positive. Hvert år møtes skolekoordinatorene fra de lokale komiteene med prosjektlederen fra den norske komiteen for evaluering og kunnskapsoverføring. Prosjektet er støttet av det norske Utenriksdepartementet.

Aktiviteten i 2003 har vært meget stor, med organiseringen av i alt 17 menneskerettighetsskoler. Det er også organisert én regional skole på et høyere faglig nivå med ungdommer som tidligere har gjennomført kurs. I 2003 er det utarbeidet en rapport om prosjektet: *Status Report on the Human Rights School Project*. Prosjektansvarlig 2003: Anne Marit Austbø

Må vi arve hatet?

Dokumentarfilm om ungdommer på menneskerettighetsskole i Serbia

I filmen møter vi ungdommer som deltar på en menneskerettighetsskole i regi av den serbiske og norske Helsingforskomité. Alle ungdommene, enten de har albansk, bosnisk muslimsk eller serbisk-ortodoks bakgrunn, er påvirket av

*Ungdommer på menneskerettighetsskole i Kosovo.
Foto: Sylo Taraku*

*Ungdommer på menneskerettighetsskole i Kosovo.
Foto: Sylo Taraku*

krigene og konfliktene som landet har vært gjennom på 1990-tallet. For mange av dem er det første gang de treffer ungdom med annen bakgrunn enn dem selv. Vi følger de unge i samtaler og diskusjoner rundt menneskerettigheter og sameksistens, er med på ekskursjoner og får ta del i deres tanker om liv og fremtid. Vi ser også hvordan kontakt mellom mennesker bryter ned fordommer og stereotypier. Filmen varer i 25 minutter og er produsert av Helsingforskomiteen. Norsk og engelsk versjon. Finnes på DVD og VHS. Godt egnet for visning på flyktningmottak og til undervisning i ungdomsskole og videregående skole.

Manus og regi: Lillian Hjorth.

Visninger 2003

- *Nansenskolens kurs for unge mennesker fra Balkan*, oktober
- *Om menneskerettigheter i undervisningen* for skoler i Norge, Organisert av Læringscenteret, Universitetet i Oslo, desember
- *Pådriver ute sinke hjemme?* konferanse om menneskerettighetsundervisning i Oslo i regi av Underutvalget for menneskerettighetsundervisning, desember
- *Democracy and Human Rights Education (DARE) Conference*, Antwerpen, desember

Makedonia

- Rapportlansering og seminar

Divided Perceptions, rapport mars

Rapporten tar for seg utviklingen i Makedonia etter 2001, da væpnet konflikt truet med å føre landet inn i borgerkrig. Etter internasjonalt diplomati og militær tilstedeværelse, ble en avtale om styrking av det albanske mindretallets rettigheter og modernisering av staten undertegnet i august 2001. Rapporten er basert på feltarbeid og fokuserer på de ulike gruppenes forståelse av konflikten, holdninger til sameksistens og hvilke utfordringer nasjonale myndigheter og det internasjonale samfunnet står overfor i arbeidet med forsoning og gjenreisning av samfunnet. Rapporten er skrevet av forsker Ingrid Vik.

Seminar og rapportlansering mars

I samarbeid med Atlanterhavskomiteen organiserte Helsingforskomiteen et seminar om Makedonia 26 mars. Foranledningen var komiteens nye rapport *Divided Perceptions*. Sentrale spørsmål var hvorvidt forholdene mellom de to største folkegruppene, albanerne og makedonerne, fortsatt er preget av mistro og fiendskap og hvordan vanlige mennesker og politikere ser på EUs, USAs og NATOs rolle i konflikten.

Kina

Bjørn Engesland deltok i den norske offisielle delegasjonen som møtte kinesiske myndigheter i Oslo 18 og 19 november, til den årlige "menneskerettighetsdialogen". Engesland har gjennom flere år deltatt som NGO-representant og mennes-

kerettighetsekspert i dialogen med Kina. Rundebordet for 2003 fokuserte særlig på fangers, anholdtes og arbeidstakeres rettigheter.

Beijing Foto: Bjørn Engesland

Rwanda

- Innsamling av datamaskiner til opplæringscenter

Foto: Sylo Taraku

Helsingforskomiteen har gjennom sitt arbeid med rettsoppgjør og forsoningsprosesser etter krig og konflikt, også engasjert seg i det afrikanske landet Rwanda. I 1994 ble rundt én million mennesker drept i det som regnes som et av de verste folkemord i det forrige århundre. I 2002 var komiteen på reise i Rwanda, og har også i 2003 fulgt opp engasjementet.

Datamaskiner til opplæringscenter

Helsingforskomiteen samlet inn og videreformidlet 20 brukte PCer som, ble sendt til Rwanda i oktober. PCene brukes nå av den ikke-statlige organisasjonen "E-ICT Training Center" i Kigali, som gir opplæring i bruk av dataverktøy og elektrisk utstyr til tidligere soldater, deriblant barnesoldater, kvinner og andre sårbare grupper i samfunnet.

Artikler

- *Valgseier med bismak i Rwanda*, www.nhc.no, 26 august
- *Datamaskiner til Rwanda*, MR-magasinet desember

FN

Bjørn Engesland, Anne Marit Austbø og Ole B. Lilleås representerte Helsingforskomiteen i FNs menneskerettighetskommisjonsmøte i Geneve i april.

- *Om menneskerettighetssituasjonen i Turkmenistan*. Innlegg på vegne av Den internasjonale Helsingforsføderasjonen, The International League for Human Rights, menneskerettighetsorganisasjonen Memorial i Russland og Helsingforskomiteen.
- *Om menneskerettighetssituasjonen i Tsjetsjenia*. Innlegg på vegne av Den internasjonale Helsingforsføderasjonen, The International League for Human Rights og organisasjonen Memorial i Russland

OSSE

Ole Benny Lilleaas og Anne Marit Austbø deltok på OSSEs implementeringsmøte i Warsawa i oktober. De holdt innlegg på vegne av Helsingforskomiteen og Den internasjonale Helsingforsføderasjonen

Innlegg

- *Democratic elections*, 6 oktober
- *Rule of law II: Torture, ill-treatment and police misconduct*, 9 oktober
- *Field activities of the OSCE*, 13 oktober

Menneskerettighetsarbeid i Norge

Helsingforskomiteen har som målsetting å være en aktiv pådriver for respekten for menneskerettighetene i Norge. Komiteen deltar i samfunnsdebatten for å fokusere menneskerettighetsperspektivet. I løpet av de siste syv årene har komiteen startet en rekke undervisningsprosjekter som formidler kunnskap og bevisstgjør omkring menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering.

- Rapportering om menneskerettighets-situasjonen i Norge
- Kamp mot straffrihet
- Asyl og flyktningpolitikken
- Menneskerettighetsundervisning

Situasjonen i Norge

Helsingforskomiteen har utarbeidet en rapport om menneskerettighetssituasjonen i Norge til Den internasjonale Helsingforsføderasjonens årbok for 2003. Sentrale problemer som ble berørt er varetektsfangers rettigheter, religiøs intoleranse, etniske og nasjonale minoriteters rettigheter, diskriminering, rasisme og hatpropaganda, asylsøkere og innvandreres rettigheter, kvinners rettigheter, forhold for psykisk syke samt prostitusjon og menneskehandel.

Utspill

- *Høringsuttalelse fra Helsingforskomiteen vedrørende forslag i NOU 2002:12 om å styrke det rettslige vernet mot etnisk diskriminering i Norge*, 10 februar

Foredrag

- *Menneskerettigheter og nazisme*, av Gunnar M. Karlsen på SOS Rasisme, Landskonferanse: *Ingen talerstol til nazistene*, 22 februar
- *Om næringsliv og menneskerettigheter* av Bjørn Engesland, Statoil konferanse 12 mai
- *Menneskerettigheter*, av Lillian Hjorth på kurs for representanter for Fattighuset på Menneskerettighets-huset, september

Kamp mot straffrihet

Menneskerettighetsorganisasjoner har de siste årene arbeidet for at nasjonale og internasjonale rettsinstitusjoner må kunne gjennomføre effektive og rettferdige rettsoppgjør mot folkemord, krigsforbrytelser og andre forbrytelser mot menneskeheten. Slike rettsoppgjør kan forebygge nye overgrep, og gi ofre en form for oppreisning.

Helsingforskomiteen har argumentert for at norske myndigheter må utvikle kompetanse og ha ressurser til disposisjon for å kunne straffeforfølge grove overgrep i utlandet når gjerningspersonene har tilknytning til Norge. Dette er en aktuell problemstilling blant annet i forhold til personer fra Rwanda, det tidligere Jugoslavia og Irak som er kommet til Norge som flyktninger. Økokrims etterforskning i den såkalte Krekar-saken kan være et eksempel på at norske myndigheter tar utfordringen på alvor. Fremtidig organisering av slik etterforskning er under utredning, blant annet som følge av Helsingforskomiteens engasjement i spørsmålet.

Utspill

- *Helsingforskomiteen om Mulla Krekar-sakens prinsipielle sider*, 13 februar

Asyl- og flyktningpolitikken

Helsingforskomiteen er opptatt av flyktningenes situasjon og asylsøkeres rettigheter i Norge. I 2003 har komiteen hatt flere utspill som fokuserer på disse gruppenes rettigheter og engasjert seg i en rekke enkeltsaker.

Rådgivning

Gjennom sitt internasjonale engasjement har Helsingforskomiteen opparbeidet seg erfaring og kompetanse om særskilte land og områder. I forhold til enkelte regioner, som for eksempel Balkan og Tsjetsjenia, har komiteen engasjert seg i forhold til en rekke flyktninger fra disse områdene. Arbeidet har inkludert kontakt med asylmottak, advokater, politi og rettsvesen. Representanter fra komiteen har også vært sakkyndige eksperter i flere rettsaker. Komiteen har hatt flere møter med norske myndigheter om flyktningenes situasjon og menneskerettighetssituasjonen i de landene de flykter fra. I 2003 har særlig Tomasz Wacko og Aage Borchgrevink arbeidet med disse sakene.

Tsjetsjenske flyktninger på Dale asylmottak, Norge.
Foto: Tomasz Wacko.

Artikler og utspill

- *Høringsuttalelse og innspill vedrørende norske myndigheters oppfølging av FNs høykommissær for flyktningers handlingsplan for å styrke det flyktningrettslige arbeidet*, 13 februar
- *Er menneskerettighetene tilstrekkelig sikret i hurtigprosedyrer for behandling av asylsøknader?*
www.nhc.no, 7 oktober
- *Menneskerettigheter til besvær?* www.nhc.no, 8 oktober

Menneskerettighetsundervisning

- Bygg broer, ikke murer (Drammen)
- Menneskerettighetsskoler for flyktningungdom
- Menneskerettighetsskole for voksne
- Flyktninger fra Irak
- Høgskolen i Buskerud
- Samarbeid med Aktive Fredsreisere

Menneskerettighetsundervisning er en integrert del av Helsingforskomiteens arbeid. Gjennom en rekke prosjekter i inn- og utland de siste syv årene, og i forhold til mange forskjellige målgrupper, er komiteens erfaring at dette er en viktig satsning. Komiteen er representert i Utenriksdepartementets "Underutvalg for undervisning i menneskerettigheter" og er også medlem av det nyopprettede nettverket DARE (Democracy and Human Rights Education) som består av 28 organisasjoner i Europa som arbeider med menneskerettighetsundervisning. I 2003 har Enver Djuliman representert komiteen på to DARE-møter i Antwerpen i april og desember.

Foredrag

- *Human rights education as peacebuilding*, av Lillian Hjorth på kurs organisert av Senter for konflikthåndtering, mars
- *Om forsoning*, av Enver Djuliman, for Nansenskolen i april og oktober
- *Om menneskerettighetsundervisning*, av Enver Djuliman, Konferanse om undervisning i menneskerettigheter organisert av Læringsenteret.

Bygg broer, ikke murer (Drammen)

"Fjerde kull er i god gang på Helsingforskomiteens menneskerettighetsskole!" skrev Drammens Tidende 9 april 2003, og viser dermed at aktivitetene i prosjektet "Bygg broer, ikke murer" nå kan sies å ha blitt institutionalisert i Drammensregionen, etter fem års arbeid. Siden 1998 har Drammen kommune, FN-sambandet og Helsingforskomiteen samarbeidet om prosjektet. Målsettingen er å utvikle samhandling og forståelse mellom ulike grupper og

Ungdommer på menneskerettighetsskole på Victoria kulturhus, Drammen i april. Foto: Lillian Hjorth

kulturer i lokalsamfunnet i regionen gjennom tiltak som fokuserer på menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering.

I 2003 er disse tiltakene gjennomført:

- To-dagers workshop for lærere
- Ungdomskonferanse i Drammen
- *Bygg broer, ikke murer* prosjektarbeid i skolene
- To menneskerettighetsskoler for ungdom i Drammen
- Ni-dagers menneskerettighetsskole for bosnisk og norsk ungdom i Mostar, Bosnia-Hercegovina
- Ni-dagers menneskerettighetsskole for bosniske og norske lærere i Mostar, Bosnia-Hercegovina
- Kultur og utvekslingsprosjektet "How do you sleep?" for bosnisk og norsk ungdom i Mostar, Bosnia Hercegovina og Drammen

Prosjektansvarlig: Enver Djuliman

Foredragsholdere: Enver Djuliman, Kirsti Thorsen, Gunnar M. Karlsen og Lillian Hjorth

Artikler

- *Man lever ikke av ideer alene*, intervju med Inger Gjønnes, ansvarlig fra Drammen kommunes side for prosjektet *Bygg broer, ikke murer*, MR-magasinet, desember

Menneskerettighetsskoler for flyktingungdom

"Frihet, lekenhet og kunnskap" var overskriften som Aftenposten brukte på reportasjen fra menneskerettighetsskolen for flyktingungdom i Hurdal i november 2003. Og avisen brukte mye spalteplass på ungdommene, blant andre Zakaria fra Somalia: - Dette er kjempebra. Jeg hadde ingen norske venner fra før av. Nå er vi som en familie, og kommer til å ringe hverandre og holde kontakt etter kurset!

I 2003 har Helsingforskomiteen organisert fem ni-dagers menneskerettighetsskoler for flyktingungdom, deriblant enslig mindreårige asylsøkere, og norsk ungdom. Skolene er organisert i samarbeid med lokale asylmottak og har foregått på Nesna, i Kristiansand, Sør-Varanger, Hurdal og i Bergen. Ved å gi opplæring i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering, ønsker komiteen å bidra til positiv holdningsskaping slik at de unge kan tilpasse seg det flerkulturelle Norge og det norske samfunns behov. Skolene er også ment å være et møtested for ungdom med ulik etnisk, religiøs og nasjonal bakgrunn, og

bidra til å bygge nettverk mellom flyktingungdom og norsk ungdom.

*Flykting-
ungdom og
norsk ungdom
på menneske-
rettighetsskolen
i Hurdal
oktober 2003
Foto:
Kirsti Thorsen*

"Vår erfaring er at flyktingungdommene er åpne og deltar aktivt i diskusjonene. Det å reflektere over forholdet mellom menneskerettigheter, tradisjon og kultur er utfordrende. Menneskerettighetenes individorientering gir andre perspektiver enn de verdier som kollektive "vi-kulturer" fremmer. Menneskerettigheter kan dermed bli et redskap for flyktingungdommene til å forsvare de meningene de har: Mot tvangsekteskap, mot omskjæring, mot tvang til passivitet og så videre. Den nye kunnskapen skal være et redskap for nye valg i situasjoner der stor-samfunn, skole, foreldre og venner stiller krav som ungdommene egentlig ikke ønsker å innfri."

Utdrag fra kronikk i Dagbladet 16 desember

Prosjektet fortsetter i 2004. Prosjektansvarlig: Enver Djuliman Foredragsholdere: Enver Djuliman, Kirsti Thorsen, Gunnar M. Karlsen og Lillian Hjorth

Kronikk

- *Hvilken start gir vi våre unge flyktinger?*
Dagbladet 16 desember

Menneskerettighetsskole for voksne

- Vi har godt av en menneskerettighetsskole, men jeg vet ikke om det nødvendigvis er vi som har problemer. Det er jo ikke ungdom som skaper krig! Egentlig er det voksne som trenger slike kurs!

Dette sa en ung jente etter å ha deltatt på en av komiteens mange menneskerettighetsskoler. I 2003 tok Helsingforskomiteen oppfordringen! I samarbeid med Moelven asylmottak på Nesna organiserte komiteen en 5-dagers menneskerettighetsskole for voksne i mai. Voksne flyktninger, ledere for flyktningsmottak og representanter fra skolesektoren i Rana kommune deltok. Kurset fokuserte først og fremst på menneskerettigheter, men også daglige utfordringer på asylmottakene sto på dagsorden. Evalueringsrapporten etter kurset gir den unge jenta rett - mange av de voksne mente de trengte dette kurset.

Prosjektansvarlig: Enver Djuliman
Foredragsholdere: Enver Djuliman og Lillian Hjorth

Menneskerettigheter, demokrati og forsoning for flyktninger fra Irak

I 2003 har Helsingforskomiteen organisert undervisnings tiltak for flyktninger fra Irak. En menneskerettighetsskole ble organisert for irakisk ungdom i Hurdal i desember. I 2004 vil komiteen organisere en seminarrekke for voksne

*Hvordan arbeide for å styrke det sivile samfunn i Irak? Irakere på kurs i Hurdal, februar 2004
Foto: Enver Djuliman*

irakere, der temaer er menneskerettigheter, gjenoppbygging av tillit og forsoning. Bakgrunnen for prosjektet er at norske myndigheter ønsker å øke kompetansen for irakiske flyktninger når det gjelder demokrati og menneskerettigheter. Prosjektet er støttet av Utlendingsdirektoratet.

Prosjektansvarlig: Enver Djuliman
Foredragsholdere: Enver Djuliman og Kirsti Thorsen

Høgskolen i Buskerud

I samarbeid med Høgskolen i Buskerud tok Helsingforskomiteen i 1998 initiativ til å utarbeide et 20-vektallskurs i "Menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og fredelig konflikthåndtering". Kurset startet opp i 2000. I 2003, som tidligere år, har representanter fra komiteen forelest for studentene.

Fredsreiser til nazismens konsentrasjonsleire

Hvert år reiser 8000 ungdomsskoleelever, i regi av Aktive Fredsreiser a/s til Tyskland og Polen for å lære mer om den andre verdenskrigens redsler og selv besøke nazismens konsentrasjonsleire. Aktive Fredsreiser ønsker nå et sterkere fokus på menneskerettigheter som et element på turene og har derfor tatt kontakt med Helsingforskomiteen. Så langt har samarbeidet resultert i et to-dagers kurs i menneskerettigheter og flerkulturell forståelse for 25 av Aktive Fredsreisers reiseledere samt et omfattende kurs i menneskerettigheter på internett for ungdom. Ytterligere kurs for reiseledere er planlagt i 2004.

*Fra konsentrasjonsleiren Auswich
Foto:
Lillian Hjorth*

Foredrag

- *Menneskerettighetenes historie*, av Lillian Hjorth ved Aktive Fredsreisers prisutdeling *Fangenes testamente* til Hanne Sofhie Greve, Risør 24 mai

Forsoningspris til Enver Djuliman

Helsingforskomiteens Enver Djuliman ble tildelt Blanche Majors forsoningspris ved en tilstelning på Universitetet 4 august. Prisen er opprettet av Aktive Fredsreiser og ble gitt til Djuliman for hans arbeid for flyktninger i Norge samt

hans innsats for å skape forsoningsprosesser i det tidligere Jugoslavia.

Artikkel

- *Forsoningspris til Enver Djuliman*, MR-magasinet, desember

Informasjonsvirksomhet og påvirkningsarbeid

Mediene, faste publikasjoner og internett

Helsingforskomiteen har hatt godt gjennomslag i mediene i 2003. Komiteens representanter har en rekke ganger blitt intervjuet på fjernsyn, deltatt i radiodebatter og hatt utspill som har fått bred dekning i riksdekkende, regionale og lokale aviser.

I 2003 har komiteen utarbeidet årsrapport for 2002 som er sendt til Styre og Råd, samt støttemedlemmer, myndigheter, organisasjoner og presse. Et dobbeltnummer av MR-magasinet er også utgitt og distribuert. De viktigste temaene var krigen i Tsjetsjenia, den spente situasjonen i Georgia samt menneskerettighetsskole for flyktningungdom. Sonja Biserko, leder av Helsingforskomiteen i Serbia, var ekstern skribent. Komiteens hjemmeside på internett hadde rekordhøyt besøk i 2003, stabilt gjennom hele året. Alle relevante nyhetssaker blir lagt ut, ofte ledsaget av bilder. Sidene oppdateres flere ganger i uken.

Film

Gjennom 2003 har Helsingforskomiteen begynt å integrere filmmediet aktivt i arbeidet. Komiteen har produsert en 25 minutters dokumentarfilm om menneskerettighetsskolene på Balkan (se side 16) samt en tre-minutters film fra faktareisen til Georgia i oktober. Den sistnevnte er lagt ut på internett.

Publikasjoner 2003

- *Report from the Observation of the Parliamentary Elections in Turkey, November 2002*, februar
- *Årsrapport 2002 Den norske Helsingforskomité*, mars
- *Conflicting Perceptions – A study of prevailing interpretations of the conflict in Macedonia among Albanian and Macedonian communities*, mars
- BOK: *Menneskerettigheter - en innføring* (bosnisk utgave), red: Enver Djuliman og Gunnar M. Karlsen, juli 2003
- *Still in a state of terror – Chechnya after the Referendum*, september
- BOK: *Menneskerettigheter - en innføring* (russisk utgave) red: Gunnar M. Karlsen, oktober
- *Status Report: Human Rights Schools in the Balkans*, november
- *Menneskerettighetsmagasinet MR, dobbeltnummer*, desember

Økonomi

Helsingforskomiteen mottok i 2003 en rammebevilgning på 3,2 millioner fra Utenriksdepartementet. I tillegg fikk komiteen 8,0 millioner i prosjektstøtte fordelt på tolv ulike prosjekter. Noen av de viktigste undervisningsprosjektene var menneskerettighetsskoler for flyktningungdom i Norge, opplæring av irakere i Norge, menneskerettighetsskoler på Balkan og prosjekter i Barentsregionen. Prosjektstøtte ble også gitt til rapporteringsreiser til Tsjetsjenia og til menneskerettighetsarbeid på Balkan, i Armenia, Tyrkia,

Hviterussland og Sentral-Asia. Bidragene til prosjektene har kommet fra Utenriksdepartementet, Kommunal- og Regionaldepartementet, Utlendingsdirektoratet, Institusjonen Fritt Ord, Barentssekretariatet og Læringscenteret.

Medlemskontingenter innbrakte 81 000. Foredrag, salg av rapporter og mindre bidrag ga til sammen en inntekt på 308.000.

Foto: Lillian Hjørth

Flyktningdom på menneskerettighetskole i Neiden, Finnmark, juni 2003

DEN NORSKE HELSINGFORSKOMITÉ

Menneskerettighetshuset, Urtegata 50, N-0187 Oslo
Telefon: (+47) 23 30 11 00 - Fax: (+47) 23 30 11 01
E-mail: nhc@nhc.no - Hjemmeside: <http://www.nhc.no>